

Zoran Burić*
Mr. sc. Maja Munivrana Vajda**

**PRIKAZ LJETNE ŠKOLE EUROPSKOG
KAZNENOG PRAVA
*THE EUROPEAN AREA OF CRIMINAL JUSTICE***

Bruxelles, 29. lipnja – 3. srpnja 2009.

U Bruxellesu je od 29. lipnja do 3. srpnja 2009. održana šesta po redu ljetna škola europskog kaznenog prava pod nazivom *Europsko područje kaznenog pravosuđa*. Ljetna škola jedna je od središnjih aktivnosti Instituta za europske studije (engl. *Institute for European Studies*, franc. *Institut d'études européennes*, skraćeno: IEE-ULB) koji djeluje od 1963. godine pri sveučilištu Université Libre de Bruxelles (skraćeno: ULB). Osim organizacijom ljetne škole, značajno je spomenuti da se Institut, među ostalim, bavi i koordinacijom ECLAN mreže (engl. *European Criminal Law Academic Network*).¹

I ovogodišnja ljetna škola uspjela je okupiti znatan broj polaznika koji se u svom praktičnom radu susreću s pitanjima policijske i pravosudne suradnje u kaznenim stvarima, kao i mladih znanstvenika i studenata zainteresiranih za europsko područje "slobode, sigurnosti i pravde". Cilj je organizatora bio kroz predavanja i raspravu o najaktualnijim pitanjima europskog kaznenog prava polaznicima prenijeti znanje i iskustvo istaknutih predavača: profesora, europskih eksperata i službenika europskih institucija. Na kraju petodnevnog seminara, polaznicima je uz potvrdu o pohađanju tečaja ponuđena mogućnost polaganja završnog ispita koji je sa sobom nosio tri ECTS boda. Konačno, treba spomenuti da je u okviru ljetne škole u večernjim satima nakon drugog dana predavanja održana i Konferencija o Stockholmskom programu i budućnosti kaznenopravne suradnje u okviru EU, o čemu više u daljnjem dijelu ovog rada.

Uvodno predavanje o povijesnom i institucionalnom razvoju, uključujući i pitanja Schengena, održali su **Anne Weyembergh** (IEE-ULB) i **R. Genson** (Glavno tajništvo Vijeća EU). Upozorili su na iznimno osjetljiv karakter ovog

* Zoran Burić, asistent na Katedri za kazneno procesno pravo Pravnog fakulteta u Zagrebu

** Mr. sc. Maja Munivrana Vajda, asistentica na Katedri za kazneno pravo Pravnog fakulteta u Zagrebu

¹ Mreža je pokrenuta u prosincu 2004. godine, a njezin je cilj olakšati i osnažiti akademsko istraživanje i obrazovanje na polju kaznenog prava Europske unije. Mreža se konstantno razvija i danas je čini više od sto znanstvenika iz 27 država članica EU i 5 drugih država, uključujući i Hrvatsku. Više o mreži v. na www.eclan.eu

pravnog područja budući da kazneno pravo načelno predstavlja srž državne suverenosti, kao i zbog činjenice da je i u okviru nacionalnih pravnih sustava iznimno teško uspostaviti ravnotežu između tendencije zaštite ljudskih prava i tendencije za što većom učinkovitošću progona (engl. *sword and shield function of criminal law*), a taj je problem još uočljiviji na razini Europske unije. Razvoj europskog kaznenog prava može se podijeliti u četiri stadija. U prvom razdoblju, koje traje od Rimskog ugovora pa do Ugovora iz Maastrichta, ne može se još govoriti o europskom kaznenom pravu u punom smislu te riječi. Naime, iako se naziru začeci policijske i pravosudne suradnje u kaznenim stvarima, ona se odvija među državama članicama, izvan institucionalnog okvira Europske zajednice. Drugim riječima, u tom je periodu suradnja u potpunosti međuvladinog/međudržavnog karaktera, što se ogleda u jednoglasnom procesu odlučivanja, uporabi klasičnih međunarodnih instrumenata (konvencija, rezolucija) te vodećoj ulozi nacionalnih vlada. Zbog svega toga u tom se periodu legitimno može govoriti o demokratskom deficitu. Možda najznačajnije instrumente u ovom razdoblju predstavljaju Schengenski sporazum o postupnom ukidanju provjera na zajedničkim granicama i Konvencija o provedbi Schengenskog sporazuma, kojih je cilj omogućiti slobodno kretanje osoba.

Drugo razdoblje u razvoju europskog kaznenog prava započelo je s Ugovorom iz Maastrichta koji je kreirao tri stupa prava EU. Sva pitanja policijske i pravosudne suradnje razvrstana su u treći stup (Pravosuđe i unutarnji poslovi) koji, unatoč uvođenju nekih elemenata prava Zajednice, još uvijek karakterizira dominantno međudržavna narav. U ovom razdoblju usvojeni su mnogobrojni akti s kaznenopravnim sadržajima, no većina je bila neobavezujuće naravi ili pak nije stupila na snagu među svim državama članicama EU.

Treće je razdoblje, trenutačno razdoblje, obilježeno s dva osnivačka ugovora (Ugovor iz Amsterdama i Ugovor iz Nice) te dva radna programa (Zaključci iz Tamperea i Haaški program). Ugovor iz Amsterdama uveo je četiri važne promjene u dotadašnje uređenje. Svrha policijske i pravosudne suradnje nije više samo kompenzirati ukidanje graničnih kontrola već uspostaviti područja slobode, sigurnosti i pravde. Osim toga, Ugovor iz Amsterdama reformirao je treći stup u kojem su ostale samo odredbe o policijskoj i pravosudnoj suradnji u kaznenim stvarima, dok su pitanja viza, azila, imigracije i druga materija vezana uz slobodno kretanje osoba prebačeni u prvi stup. Unatoč i dalje prevladavajućim elementima međudržavne suradnje, u trećem stupu jačaju elementi prava Zajednice (širi se nadležnost Europskog suda, mijenjaju se pravni instrumenti, a uz države članice pravo zakonodavne inicijative dobiva i Komisija). Treće obilježje Amsterdamskog ugovora daljnja je centralizacija suradnje u području pravosuđa i unutarnjih poslova te integracija *schengenskoj acquis* u pravo EU. Četvrto obilježje je fleksibilnost i omogućivanje uže suradnje bilo unutar ili izvan institucionalnog okvira EU. Prednost takvog režima mogućnost je razvoja oblika suradnje koji ne zahtijeva jednoglasnost

svih država članica, no zbog toga istodobno nastaje iznimno kompleksna i šarolika slika odnosa među državama EU. U usporedbi s mnogobrojnim i značajnim promjenama koje je kreirao Amsterdamski ugovor, Ugovor iz Nice uveo je tek nekoliko novina vrlo ograničenog dosega. Među njima treba istaknuti osnivanje Eurojusta te labavljenje uvjeta za stvaranje posebnih modela uže suradnje među zainteresiranim državama članicama.² Unatoč brojnim pozitivnim pomacima postignutim u ovom trećem stadiju,³ ono je ipak i dalje obilježeno otporom država prema kreiranju istinskog kaznenopravnog područja te određenom neravnotežom između zaštitne tendencije i tendencije učinkovitosti europskog kaznenog prava (u korist ove potonje).

Četvrti stadij razvoja europskog kaznenog prava tek je pred nama, a njegov će sadržaj u velikoj mjeri ovisiti o tome hoće li Lisabonski ugovor iz 2007. godine stupiti na snagu. S institucionalne točke gledišta, to bi dovelo do minirevolucije jer bi došlo do ukidanja stupova i prestanka većine sadašnjih sukoba oko pravnog temelja između prvog i trećeg stupa. Komunitarizacija policijske i pravosudne suradnje u kaznenim stvarima kao posljedicu imala bi, uz određene iznimke, uvođenje postupka suodlučivanja (engl. *co-decision procedure*), kvalificirane većine i širenja ovlasti Europskog parlamenta s posljedicom demokratizacije, zatim širenje nadležnosti Europskog suda kao i važenja temeljnih načela Europske zajednice. Materijalnopravne implikacije Lisabonskog ugovora, s druge strane, nisu ni približno revolucionarne kao one institucionalnog karaktera i mahom se odnose na poboljšanje pravosudne suradnje kroz načelo međusobnog priznanja te harmonizaciju europskog kaznenog prava. Uz postojeće organe Europol i Eurojust, predviđa se i osnivanje europskog javnog tužitelja. Većina poboljšanja koje je nastojao uvesti tzv. Ustavni ugovor EU sačuvana su i u Lisabonskom ugovoru, no uz cijenu zadržavanja, pa čak i širenja dosega *opt-out* mehanizma, tj. mogućnosti država da ne budu vezane onim pravilima koja im ne odgovaraju.

Prvo popodnevno predavanje o zakonodavnom postupku i radnoj strukturi Vijeća održao je **Simon de Biolley** (IEE-ULB, stalni belgijski zastupnik). Na praktičnom primjeru donošenja Okvirne odluke o europskom nalogu o prisluškivanju telekomunikacija (*Framework Decision on a European Warrant of Interception of Telecommunication*) prikazao je zakonodavni postupak koji vrijedi prilikom donošenja instrumenata trećeg stupa. Od pripreme samog projekta unutar Europske komisije i podnošenja nacрта okvirne odluke, preko pregovora koje koordinira Vijeće (*JHA Council*) i njegovi odbori do usvajanja odluke, njezina stupanja na snagu te implementacije i u konačnici primjene,

² Umjesto dotadašnje većine država članica, takve ugovore među sobom danas može sklopiti već osam država.

³ Oni se ogledaju u poboljšanju mehanizama suradnje, aproksimaciji kaznenih zakona, osnivanju europskih aktera te razvoju vanjske dimenzije europskog kaznenog prava.

u pravilu, prolazi više godina (u konkretnom primjeru riječ je o otprilike šest godina). Pa ipak, postoje i suprotni primjeri iznimno brzog zakonodavnog djelovanja, kao što je bio slučaj s Okvirnom odlukom o europskom uhidbenom nalogu te Okvirnom odlukom o borbi protiv terorizma, koje su u svjetlu terorističkih napada od 11. rujna 2001. usvojene vrlo brzo, za nekoliko mjeseci. U svakom slučaju, Komisija nadzire implementaciju okvirnih odluka od država članica o čemu izdaje izvješća, no nema ovlasti obvezati “neposlušne” države da izvrše preuzete obveze. Odatle proizlazi da taj dugi i zamršeni zakonodavni postupak čak i ako rezultira donošenjem akta, zasad ipak u svojoj provedbi i krajnjim rezultatima ovisi prvenstveno o dobroj volji država.

Zakonodavni postupak znatno će se promijeniti stupanjem na snagu Lisabonskog ugovora jer će, umjesto dosadašnje dominacije Vijeća u zakonodavnoj proceduri, s njim zajednički i ravnopravno odlučivati i Europski parlament. Povrh toga, postojeće okvirne odluke dobit će pravnu snagu direktiva, bilo putem donošenja nove direktive koja će usvojiti određenu okvirnu odluku i na taj je način podvesti pod prvi stup, bilo u pogledu ostalih okvirnih odluka, automatski, pet godina nakon stupanja na snagu Lisabonskog ugovora. To će omogućiti Komisiji da pokrene postupak protiv država koje nisu uskladile svoje zakonodavstvo sa sadržajem okvirnih odluka i da na taj način osigura provođenje politike EU na području europskog kaznenog prava.

Posljednje predavanje prvog dana održao je sudac **Lars Bay Larsen** (Europski sud). U svom se izlaganju osvrnuo na sudsku kontrolu u europskom kaznenom području, koja – iako nije tako potpuna i razvijena kao ona u prvom stupnju – ipak postoji. Prema čl. 35. Ugovora o Europskoj uniji, Europski sud ima ovlast donositi prethodne odluke i u kaznenopravnim stvarima, i to o valjanosti okvirnih odluka i odluka, tumačenju konvencija te tumačenju i valjanosti mjera za njihovo provođenje. Nadležnost Europskog suda u tim stvarima za države nije obvezna i sudovi država članica koje je nisu prihvatile ne mogu od Europskog suda zatražiti prethodno odlučivanje. Usprkos tome, jurisprudencija Europskog suda na ovom polju obvezuje sve države članice, neovisno o tome je li pojedina država prihvatila njegovu nadležnost. Nadalje, prema čl. 35. st. 6. Sud može poništiti neki zakonodavni akt EU, primjerice ako za njegovo donošenje nije postojao pravni temelj. Prema st. 7. istog članka Sud može odlučivati i o sporovima između država članica ili država članica i Komisije. Ono što nedostaje jest mogućnost utvrđivanja odgovornosti države za neimplementiranje instrumenata trećeg stupa. Jedina mogućnost u tom slučaju je oduzimanje statusa države članice, i to ako neispunjavanje preuzetih obveza ugrožava čitavo članstvo, što se dosada, naravno, nije dogodilo.

U svom daljnjem izlaganju sudac Larsen osvrnuo se na – za europsko kazneno pravo – najznačajnije slučajeve iz prakse Europskog suda. Svakako treba izdvojiti slučajeve o okolišu (tzv. *environmental cases*) koji su se bavili pravnim temeljem i razgraničenjem između prvog i trećeg stupa. U prvom je slučaju

(broj predmeta C-176/03) Sud odlučio da Komisija može direktivom obvezati države članice da sankcioniraju nešto, no ne može ujedno pobliže specificirati sankcije, već se u tu svrhu mora poslužiti instrumentima trećeg stupa. Značajna skupina slučajeva tiče se čl. 54. Schengenske konvencije i tumačenja pravila *ne bis in idem*. Među pitanjima koja su se pojavila valja istaknuti što znači "isto djelo", na što je Sud u predmetu Kraaijenbrink (C-367/05) odgovorio "isto činjenično stanje".⁴ Druga značajna skupina slučajeva tiče se europskog uhidbenog naloga i prirode obveza koje taj instrument stavlja pred države. Jedno od dosada zanimljivijih pitanja koje se pojavilo u slučaju Kozłowski (C-66/08) jest ono o opravdanosti različitog tretmana državljanina, osoba s trajnim prebivalištem i onih koji tek borave u određenoj državi članici.⁵ Zanimljivo je i pitanje jesu li države dužne implementirati iznimke koje navodi čl. 4., a koje sprečavaju predaju okrivljenika. Konačno, bitna grupacija odluka tiče se implementacije rezolucija Vijeća sigurnosti u pogledu zamrzavanja imovine i ograničavanja nekih temeljnih ljudskih prava osoba osumnjičenih za terorizam (slučajevi Yusuf, Barakaat i drugi, Kadi, Othman, itd.). Na kraju svog izlaganja, sudac Larsen je istaknuo da se pred Sudom, uz regularni, razvio i hitni postupak koji u nekim pitanjima, kao što su kazneno pravo i azil, omogućuje Sudu da u velikoj mjeri skрати inače dugotrajan postupak odlučivanja. Tu je mogućnost Sud do sada iskoristio u tri slučaja.

Drugi dan ljetne škole započeo je s iznimno zanimljivim i interaktivnim predavanjem **Andrea Klipa** (Sveučilište u Maastrichtu) o pravnom okviru pravosudne suradnje. Međunarodna suradnja u kaznenim stvarima odvija se prema tri modela. Prvi je model međunarodnog prava ili tzv. model zahtjeva (engl. *request model*). Taj model nije specifičan za Europsku uniju, već vrijedi općenito između većeg broja država, a započeo je razvoj s izručenjem, da bi se ubrzo proširio i na druge oblike suradnje (tzv. malu međunarodnu kaznenopravnu pomoć, na policijsku suradnju, transfer zatvorenika i postupaka, konfiskaciju i zajedničke istražne timove). Kroz mrežu konvencija Vijeća Europe obuhvaćeni su svi stadiji postupka, alternativno i konzekutivno te uz balansiranje interesa involviranih država, no nisu u potpunosti riješeni problemi vezani uz poštovanje ljudskih prava, odnosno pitanje koja od zainteresiranih država (zamoljena država ili država moliteljica) snosi odgovornost za prouzročene povrede ljudskih prava. Drugi je model, razvijen isključivo u okvi-

⁴ U konkretnom slučaju to je ukratko značilo da okrivljenik koji je već kažnjen u jednoj državi zbog posjedovanja/preprodaje droge ne bi trebao biti ponovo kažnjen u drugoj državi zbog srodnih kaznenih djela vezanih uz drogu koja potječe iz istog izvora.

⁵ U tom je predmetu Sud zaključio kako Kozłowski ne pripada ni u jednu od navedenih kategorija pa stoga u njegovu slučaju nije primjenjiva odredba koja dopušta državi članici da odbije izručenje te da umjesto toga preuzme izvršenje sankcije (čl. 4. t. 6.). Naime, Sud je smatrao da se odredba o boravku ne odnosi na osobe u transferu, već da u sebi sadržava određeni element trajnosti (npr. višemjesečni boravak stranih studenata).

ru EU, model međusobnog priznanja ili tzv. model naloga (engl. *order model*), a omogućuje jednoj državi članici da naloži drugoj da nešto učini. Shodno tome i korištena terminologija je različita – umjesto o zamoljenoj državi i državi moliteljici, govori se o državi članici izdavanja naloga i državi članici izvršenja naloga. Taj model znatno ubrzava postupak suradnje jer ne traži balansiranje interesa u svakom konkretnom predmetu, pa sukladno tome ni postupak pregovora i konzultacija, pa se njime među državama članicama EU postupno zamjenjuje model razvijen u okviru Vijeća Europe. Treći model je model dostupnosti (engl. *availability model*) ustanovljen među pojedinim državama članicama EU Ugovorom iz Prüma i odlukama 2008/615 i 2008/616, a omogućuje državama automatski ulazak u baze podataka drugih država u pogledu otisaka prstiju, DNA uzoraka i registracijskih oznaka vozila. Na kraju svog predavanja Klip se osvrnuo na nastajući europski kaznenopravni sustav i njegovu budućnost. Iako je već i Europski sud u svojoj sudskoj praksi u velikoj mjeri doveo protezanja načela koja vrijede u prvom stupu i na treći stup, stupanje na snagu Lisabonskog ugovora i nadalje je poželjno, budući da će promijeniti zakonodavni postupak i osnažiti položaj Komisije u nadgledanju provođenja instrumenata koji po svojoj pravnoj prirodi sada pripadaju trećem stupu. Također, Lisabonskim ugovorom predviđeno je i osnivanje europskog javnog tužitelja, što će označiti novu fazu u razvoju europskog kaznenog prava. Naime, iako će europski tužitelj postupke pokretati pred nacionalnim sudovima država članica, to će otvoriti niz pitanja kao što je ono mjerodavnog prava. Stoga se čini logičnim pretpostaviti da će daljnji razvoj europskog kaznenog prava kao ciljeve nametnuti i kreiranje europskog kaznenog zakona, europskog kaznenog postupka i, u konačnici, europskog kaznenog suda.

Popodnevna predavanja s različitih su aspekata analizirala institut europskog uhidbenog naloga. Glavna obilježja tog instrumenta izložio je **Peter Kortenhorst** (Europska komisija). Upozorio je kako je mehanizam predaje prema Okvirnoj odluci o europskom uhidbenom nalogu po svojoj pravnoj prirodi različit od izručenja te je ukratko izložio osnovne inovacije u odnosu prema prijašnjem režimu. Prije svega, sada izravno surađuju sudovi različitih država, bez upletanja političkih tijela. Sukladno tome, i razlozi zbog kojih tražena država može odbiti predaju su ograničeni i nisu diskrecijske naravi. Za trideset i dvije kategorije težih kaznenih djela ukida se uvjet dvostruke kažnjivosti, uvode se strogi rokovi za izvršenje naloga te, možda i najvažnije, ukida se dotad u mnogim državama postojeća zabrana izručenja vlastitih državljana. U drugom dijelu svog izlaganja Kortenhorst se osvrnuo na mehanizme kontrole te statistiku i evaluaciju provedbe naloga. Od 2005. do 2007. godine bilježi se značajan rast i u pogledu izdanih i izvršenih naloga. U većini država članica predaja s pristankom tražene osobe (što čini gotovo 50% svih postupaka predaje) realizira se u roku od jedanaest dana, dok postupak predaje bez pristanka traje najdulje dva mjeseca. Gotovo jedna četvrtina slučajeva tiče se osoba koje

imaju državljanstvo ili prebivalište u državi izvršenja. Na kraju, Kortenhorst je upozorio da europski uhidbeni nalog počiva na međusobnom povjerenju između država članica EU, pa stoga, ako želimo da i u budućnosti taj instrument bude uspješan, treba njegovati i jačati međusobno povjerenje. Tome svakako pridonosi povećanje učinkovitosti pravosuđa u pojedinim državama, poštovanje minimalnih procesnih garancija i standarda ekstradicijskog pritvora, tj. pritvora u postupku predaje, kao i harmonizacija materijalnog zakonodavstva država članica.

Belgijski tužitelj **J. Van Gaever** govorio je o utjecaju protoka vremena na izvršenje europskog uhidbenog naloga u Belgiji. Jedan od razloga zbog kojih tražena država može odbiti izvršenje uhidbenog naloga je protek vremena, tj. nastup zastare. Iako prema Okvirnoj odluci nije riječ o obligatornom, već o fakultativnom razlogu za odbijanje izvršenja, neke su države, uključujući i Belgiju, u svom implementacijskom zakonodavstvu zastaru navele kao obligatoran razlog za neizvršenje. Pritom se javlja pitanje kakav učinak na tijek zastare imaju mjere i postupci provedeni radi pokretanja postupka u drugoj državi članici, državi izdateljici naloga, odnosno prekidaju li one tijekom zastare kaznenog progona u državi izvršiteljici naloga. Van Gaever smatra da prekid zastare u prvonavedenoj državi ne bi trebao utjecati na nastup zastare u drugoj, jer bi u protivnom taj razlog za odbijanje izvršenja izgubio svoj smisao. Naime, *ratio* ove odredbe je zaštita državne suverenosti – države ne mogu biti prisiljene pomagati drugim državama u pokretanju postupka ili izvršenju kazne onda kada to više ne bi bilo moguće učiniti prema njihovom vlastitom, nacionalnom pravu. Pa ipak, kako bi se otklonile nedoumice u budućnosti, bilo bi dobro kad bi se o ovom pitanju izjasnio Europski sud.

Nakon teorijskog uvoda u problematiku europskog uhidbenog naloga uslijedio je praktičan dio nastave – rješavanje slučajeva i rasprava koju su vodili **D. Dickson** (Krunska služba kaznenog progona, Škotska) i **S. de Biolley** (IEE-ULB). Na stvarnim primjerima upozorili su na najčešće probleme koji se javljaju u praksi, kao što su kršenje ljudskih prava u postupku predaje, tumačenje razloga za odbijanje izručenja, sukob nadležnosti itd., te zajedno s polaznicima ljetne škole nastojali pronaći ispravna rješenja. Zanimljivim se čini istaknuti problem oslanjanja na europski uhidbeni nalog za lakša kaznena djela. Naime, država kojoj je nalog upućen nema ga ovlasti preispitivati s obzirom na težinu djela i načelo razmjernosti, već je ta procjena rezervirana za državu izdateljicu naloga. Dosadašnja praksa pokazuje da neke države nažalost zanemaruju to načelo, kojim bi se, iako to nije eksplicitno navedeno u Okvirnoj odluci, države trebale rukovoditi pri odlučivanju treba li izdati europski uhidbeni nalog ili ne.

U predvečerje drugog dana u Institutu za europske studije održana je konferencija pod nazivom **Stockholmski program i budućnost EU suradnje u kaznenim stvarima** (engl. *The Stockholm Programme and the future of EU*

cooperation in criminal matters). Taj značajni događaj vezan je uz švedsko preuzimanje predsjedavajuće uloge, a okupio je mnoge predstavnike raznih tijela EU, diplomate, znanstvenike i širu javnost, kao i polaznike ljetne škole. Konferenciju je u moderatorskoj ulozi vodio stalni švedski predstavnik pri EU **Hans Nillson**, dok su o samom programu detaljno govorili **Luc Frieden**, luksemburški ministar pravosuđa, i **Antonio Vitorino**, bivši član Europske komisije za područje pravosuđa i unutarnjih poslova. Prije nego što je predao riječ Lucu Friedenu, Hans Nillson je naglasio da će prioritet švedskog predsjedanja na polju kaznenog prava biti sprječavanje trgovine ljudima i procesna prava okrivljenika. Pozornost će više biti usmjerena pravima građana nego represivnim mehanizmima.

Luc Frieden na samom se početku svoga izlaganja osvrnuo na pozitivne promjene koje je uveo Amsterdamski ugovor. Pa ipak, njegovi tvorci nisu se usudili uključiti pravosudnu suradnju u kaznenim stvarima u prvi stup, prvenstveno zbog još uvijek prevladavajućeg stajališta o uskoj povezanosti kaznenog prava i nacionalne suverenosti. Pritom su previdjeli da na području europskog kaznenog prava u biti nije riječ o delegaciji ovlasti, već o zajedničkom djelovanju. U ovom trenutku potrebno je definirati ciljeve i razraditi strategiju njihova ostvarivanja. Lisabonski ugovor važan je instrument za daljnji razvoj europskog prava, jer očito više nije prikladno inzistirati na jednoglasnosti pri donošenju odluka. Kao dugoročni cilj Frieden vidi europski kazneni zakonik koji bi definirao nešto nalik federalnim kaznenim djelima (analogno sustavu kakav postoji u Sjedinjenim Američkim Državama). Također, procesne garancije trebale bi biti iste u svim državama članicama. Potrebna je i zajednička europska politika suzbijanja kriminaliteta koja bi uspostavila prioritete rada policije i javnih tužitelja. Stockholmski program samo je jedan od više potrebnih koraka u ostvarenju tih dugoročnih ciljeva. Svakako je nužno raditi i na daljnjoj harmonizaciji te na načelu uzajamnog priznanja kaznenih sudskih odluka (engl. *mutual recognition*). Uzajamno priznanje zahtijeva znanje i povjerenje u pravni sustav druge države, a to povjerenje, unatoč načelnom deklarativnom stavu, u praksi često ne postoji, a upravo je ono nužna pretpostavka za ostvarenje dugoročnih ciljeva. U skladu s tim, jedan od prioriteta trebao bi biti edukacija sudaca, i to ne samo o materiji europskog već i komparativnog (kaznenog) prava. Možda bi trebalo razmisliti i osnivanju tzv. "europske škole za suce", a svakako treba inzistirati na razvoju programa razmjene sudaca. Na kraju ne treba zaboraviti da je Europa područje zajedničkih vrijednosti, a kazneno pravo upravo se tiče tih vrijednosti i njihove zaštite. Nažalost, u posljednje vrijeme kao da je nestala ambicija razmišljanja o dugoročnim ciljevima, a to je nešto što, smatra Frieden, treba promijeniti te ponovo osnažiti entuzijazam nastao na krilima programa *Tempere*.

Antonio Vitorino ocijenio je dosadašnju razvojnu politiku europskog kaznenog prava kao politiku uvjetovanu događajima, koja u pravilu nije bila

dovoljno pažljivo isplanirana, već je nastojala uhvatiti korak s novonastalim potrebama. Unatoč negativnim aspektima takve razvojne strategije, ona pokazuje i jednu pozitivnu činjenicu, a to je fleksibilnost institucija i njihovu mogućnost da adekvatno reaguju u kriznim situacijama. Govoreći o minimumu procesnih garancija na europskoj razini, izrazio je žaljenje zbog toga što neke države već više godina blokiraju usvajanje okvirne odluke o materiji. Unatoč tome što su sve države članice ratificirale Europsku konvenciju o ljudskim pravima, u europskim procesnim jamstvima Vitorino vidi dodanu vrijednost u smislu implementacije europske politike. Također, naglasio je važnost strategije unutarnje sigurnosti, a ne samo vanjske, jer se obje danas isprepleću i međusobno su zavisne. Uzajamno priznanje početak je procesa harmonizacije, koju Lisabonski ugovor uvodi samo u pogledu ograničene liste djela. Ona se može i proširiti, no samo putem jednoglasne odluke svih država članica. Jasno je da uzajamno priznanje nije samo za sebe rješenje, no ipak ono predstavlja pokretačku snagu. Vitorino se osvrnuo i na Okvirnu odluku o europskom dokaznom nalogu. Prema europskom uhidbenom nalogu europski dokazni nalogu korak je unatrag. Paradoksalnim se čini da je danas u Europi lakše predati osobu nego određene dokaze. Istina je, doduše, da uzajamno priznanje dokaza može biti problematično zbog trenutnog nepostojanja zajedničkog standarda nezakonitih dokaza. Tako, primjerice, u jednoj državi članici sudovi ne mogu okrivljenika osuditi na temelju određenih nezakonitih dokaza, no u transnacionalnom slučaju to bi bilo moguće, ako na isti način prikupljeni dokazi u drugoj državi nisu nezakoniti. Neprihvatanje takvih dokaza ujedno bi značilo i neprihvatanje načela uzajamnog priznanja. Konačno, Vitorino problem vidi i u tzv. prekograničnoj dimenziji i kreiranju jednog pravnog okvira za strogo interna pitanja, i drugog, onog europskog, za situacije s prekograničnim implikacijama. Naime, teško je razgraničiti situacije na temelju tog kriterija, a povrh toga narav situacije najčešće je moguće procijeniti tek nakon provedene istrage.

Nakon izlaganja uslijedila je živa rasprava u kojoj su se sudionici, između ostalog, dotaknuli i problema implementacije već usvojenih instrumenata, ekonomskog kriminala, minimalnih procesnih pravila kao dodatnog elementa harmonizacije, ali i pitanja hoće li kvalificirana većina dovesti do veće suradnje među državama. Raspravljalo se i o tome tko će u budućnosti izvršavati i provoditi europsko kazneno pravo, odnosno bi li bilo bolje razviti zajedničke institucije ili izvršenje prepustiti suradnji nacionalnih vlasti.

Treći dan ljetne škole, u srijedu, otvoren je zajedničkim predavanjem **Gisèle Vernimmen-Van Tiggelen** (IEE) i **Adrienne Boerwinkel** (nizozemsko Ministarstvo pravosuđa) na temu *Uzajamno priznanje: trenutno stanje i izazovi*.⁶ Bilo je to zanimljivo izlaganje predstavljeno kroz stanovitu intelektual-

⁶ *Mutual Recognition: State of Play and Challenges*

nu igru u kojoj je gospođa Boerwinkel preuzela ulogu "vražjeg odvjetnika". Načelo uzajamnog priznanja kamen je temeljac kaznenopravne suradnje između država članica. Ipak, pravni izvori europskog prava ne daju definiciju načela. Uzajamno priznanje nije vezano isključivo za europsko kaznenopravno područje, dapače, načelo je preuzeto iz prava unutrašnjeg tržišta i pravosudne suradnje u građanskim stvarima. Opravdano se postavlja pitanje može li načelo koje je izvorno stvoreno u privatnopravnom okruženju (odnoseći se na presude u građanskim sporovima) bez problema funkcionirati u području javnog, kaznenog prava koje služi rješavanju sasvim drugačijih društvenih sporova, onih koji nastaju na relaciji država-pojedinac. Programom mjera za primjenu načela uzajamnog priznanja iz 2000. godine definirano je koja su ključna područja suradnje u kaznenim stvarima između država članica, a u kojima je moguće unaprijediti međusobnu suradnju primjenom načela uzajamnog priznanja. Neke od točaka iz programa ostvarene su u mjeri većoj od programom predviđene, dok se u nekim točkama ne uočava nikakav napredak. U kaznenom pravu Unije već postoji niz instrumenata koji se temelje na načelu uzajamnog priznanja. Neki od njih već su implementirani ili su trebali biti implementirani u nacionalno pravo država članica (okvirne odluke o europskom uhidbenom nalogu, o nalogima za zamrzavanje imovine, o novčanim kaznama, o nalogima za oduzimanje imovine), dok su drugi doneseni na razini Unije, ali još nisu ugrađeni niti su istekli rokovi za njihovo implementiranje (okvirna odluka o europskom nalogu o dokazima, o oduzimanju slobode, o alternativnim sankcijama, o uzimanju u obzir osuda u tijeku novog kaznenog postupka). Prema mišljenju gospođe Vernimmen-Van Tiggelen, s obzirom na postojeće stanje može se zaključiti da se načelo uzajamnog priznanja pokazalo uspješnim u onim područjima suradnje u kojima postoji zajednička kaznena politika ili barem zajednički interes država članica. U onim, pak, područjima u kojima su nacionalni interesi različiti, države članice prilikom donošenja ili implementacije europskog prava posežu za mehanizmima koji čine prepreku uspješnom ostvarenju načela uzajamnog priznanja, kao što su pretpostavka dvostruke (obostrane) kažnjivosti ili načelo teritorijalnosti. Jedan od značajnih problema instrumenata temeljenih na uzajamnom priznanju poprilično je neodređen odnos prema zaštiti temeljnih ljudskih prava i sloboda. Opravdano se postavlja pitanje znače li odredbe o ljudskim pravima u nizu okvirnih odluka samo deklaraciju ili predstavljaju stvarno jamstvo zaštite.

Sljedeće predavanje u srijedu održao je profesor **Daniel Flore** s Pravnog fakulteta Sveučilišta u Liègeu, Belgija, na temu *Usklađivanje materijalnog i procesnog prava*.⁷ Profesor Flore u svojem je predavanju dao iscrpan prikaz teme, polazeći od pravnih temelja usklađivanja materijalnog kaznenog prava u Ugovoru o Europskoj uniji i u Ugovoru o Europskoj zajednici, preko presu-

⁷ *Approximation of Substantive and Procedural Law*

da Europskog suda (od 13. rujna 2005. i od 23. listopada 2007.) koje su bacile sasvim novo svjetlo na ovlasti Zajednice u području kaznenog prava, do pregleda postojećih pravnih instrumenata europskog prava kojima se usklađuje nacionalno materijalno kazneno pravo država članica. Ti se instrumenti odnose na sljedeća kaznena djela: organizirani kriminal, terorizam, nezakonito trgovanje opojnim drogama, rasizam i ksenofobiju, trgovanje ljudima, kaznena djela protiv djece, nezakonito trgovanje oružjem, korupciju, prijevaru, pranje novca, olakšavanje nezakonitog ulaska, prolaza i boravka, zaštitu okoliša i kompjutorski kriminalitet. Međutim, usklađivanje na području materijalnog kaznenog prava ne događa se samo u pogledu pojedinih kaznenih djela. Naime, 2005. godine donesena je Okvirna odluka o oduzimanju predmeta i imovine povezanih s kaznenim djelima koja je usmjerena na usklađivanje sankcija kao dijela općeg materijalnog kaznenog prava. Na kraju prvog dijela svojeg predavanja, profesor Flore osvrnuo se na novosti koje se u ovom području mogu očekivati stupanjem na snagu Lisabonskog ugovora.

Što se tiče usklađivanja na području kaznenog procesnog prava, do sada je malo toga učinjeno. Za razliku od materijalnog kaznenog prava, u postojećem europskom pravnom režimu mnogo je teže pronaći pravnu osnovu za usklađivanje procesnog kaznenog prava. Jedini pravni instrument na ovom području zasad je Okvirna odluka o položaju žrtava u kaznenom postupku od 15. ožujka 2001. Veliko značenje imaju i presude Europskog suda u slučajevima *Pupino* (10. lipnja 2005.), *Dell-Orto* (28. lipnja 2007.) i *Katz* (9. listopada 2008.). Nažalost, države članice nisu se mogle složiti oko usvajanje Okvirne odluke o određenim procesnim pravima u kaznenom postupku (prijedlog iz travnja 2004.). Stupanjem na snagu Lisabonskog ugovora usklađivanje procesnog prava dobit će jasnu pravnu osnovu u članku 82.2. Ugovora o funkcioniranju Europske unije. Profesor Flore svoje je predavanje završio iznošenjem institucionalnih novosti koje Lisabonski ugovor donosi u području policijske i pravosudne suradnje između država članica.

Posljednje predavanje u srijedu bilo je ono o *Eurojustu*, *Europskoj pravosudnoj mreži (EJN)* i *Zajedničkim istražnim timovima (JIT)*.⁸ Predavanje je održala **Patricia Rosochowicz** iz Eurojusta. U dijelu predavanja o Eurojustu prikazala je povijest njegova nastanka, propise kojima je njegovo djelovanje regulirano i praktične aspekte njegova rada. Eurojust je tijelo Europske unije nadležno za olakšanje suradnje između pravosudnih tijela država članica u slučajevima teških kaznenih djela. Uspostavljeno je Odlukom Vijeća iz 2002. godine, koja je izmijenjena Odlukom o jačanju Eurojusta iz prosinca 2008. Čini ga po jedan predstavnik svake od država članica. Jedan od mehanizama kojeg uporabu Eurojust potiče jesu zajednički istražni timovi (*Joint Investigation Teams, JIT*). Postoje dva pravna temelja za uspostavu tih timova: Kon-

⁸ *Eurojust, European Judicial Network and Joint Investigation Teams*

vencija o uzajamnoj pomoći u kaznenim stvarima iz 2000. donesena u okviru Europske unije i Okvirna odluka o zajedničkim istražnim timovima iz 2002. godine. Za uspostavu zajedničkog istražnog tima potreban je sporazum država članica kojih tijela žele sudjelovati u zajedničkoj istrazi. Za svaku takvu istragu potreban je poseban sporazum. Najveće prednosti zajedničkih istražnih timova jesu da istragu vodi jedna osoba, takvi timovi omogućuju direktnu razmjenu informacija i omogućuju poduzimanje dokaznih radnji bez potrebe za slanjem formalnog zahtjeva za pravnu pomoć i zajedničkom istražnom timu daju mogućnost izravne uporabe na taj način prikupljenih dokaza. Europska pravosudna mreža uspostavljena je Zajedničkom akcijom iz 1998. godine. Novi pravni temelj dobila je 2008. godine kada je donesena Odluka Vijeća o europskoj pravosudnoj mreži. Glavni je cilj mreže olakšati i unaprijediti suradnju država članica u kaznenopravnom području, osobito kada je riječ o suzbijanju teških oblika kriminala. Mrežu čine kontaktne točke u svakoj državi članici, pri čemu svaka država samostalno određuje njihov broj koji, stoga, znatno varira od države do države. Olakšavanje suradnje ostvaruje se kroz pružanje četiriju kategorija informacija: detaljnih informacija o kontaktnim točkama, sažetog i sistematiziranog pregleda nacionalnih tijela država članica nadležnih za pravosudnu suradnju u kaznenim stvarima, osnovnih podataka o propisima nacionalnog prava u području pravosudne suradnje i kaznenog procesa te tekstova relevantnih pravnih instrumenata, uključujući deklaracije i rezerve stavljene na konvencije na snazi.

Četvrtak je svojim predavanjem o *Policijskoj suradnji*⁹ otvorila **Nathalie Pensaert** iz Glavnog tajništva Vijeća. Policijska se suradnja između država članica događa na nekoliko razina: razmjena informacija, operativna suradnja i podrška. Razmjena informacija kao oblik suradnje osnova je za svaku daljnju suradnju. Ona je istodobno i iznimno osjetljivo pravno područje s obzirom na činjenicu da povećane mogućnosti pristupa informacijama nužno traže i pojačanu zaštitu osobnih podataka. Gospođa Pensaert u svom je izlaganju dala opširan prikaz pravnog okvira i kanala kroz koje se događa razmjena informacija u europskom kontekstu. Upozorila je na pojavu preklapanja, kako pravnih okvira, tako i kanala za razmjenu informacija. Naime, dostupni su već mnogi instrumenti i postojeće stanje jasno pokazuje da prije kretanja u uspostavu nekog novog instrumenta treba dobro razmotriti koje su mogućnosti i dosezi postojećih, a da se ne bi uzaludno trošili vrijeme i novac. Posebnu pažnju treba posvetiti i kompatibilnosti nacionalnih i europskih sustava za razmjenu informacija. Dio predavanja o razmjeni informacija završen je prikazom europskih baza podataka, uzajamnog pristupa nacionalnim bazama podataka i pristupu privatnim bazama podataka. Što se operativne suradnje i podrške

⁹ *Police Cooperation: Channels, Exchange of Information, Operational Cooperation and Intelligence-led Policing*

tiče, to je područje policijske suradnje znatno manje razvijeno od razmjene informacija, manji je broj pravnih instrumenata koji predviđaju takve oblike suradnje, što ne znači da i ti oblici suradnje nisu zadovoljavajući.

Predavanje o *Europolu* trebao je održati Bart De Buck. Međutim, kako nije mogao doći, njegovu je zadaću preuzeo polaznik ljetne škole zaposlen u Europolu **Maarten Daman**. Predavanje gospodina Damana, prema ocjeni polaznika, bilo je jedno od najbolje strukturiranih i najzanimljivijih. Europol je utemeljen Konvencijom iz 1995. godine. Osim Konvencijom, koja čini primarni pravni izvor, njegov je rad reguliran i sekundarnim zakonodavstvom koje čine odluke Vijeća i tijela Europola (Upravnog odbora i ravnatelja). Zadaća Europola jest unaprijediti učinkovitost suradnje nadležnih tijela država članica u prevenciji i borbi protiv teških oblika međunarodnog kriminala u onim situacijama u kojima postoji sumnja da je riječ o kriminalnoj organizaciji koja svoje interese ostvaruje na području dviju ili više država članica. Radi se primarno o kaznenim djelima nezakonitog trgovanja opojnim drogama, tvarima nuklearnog podrijetla, trgovanja ljudima, terorizma, pranja novca i krivotvorenja eura. Svoje zadaće Europol ostvaruje kroz razmjenu informacija između država članica, sistematiziranje i analiziranje informacija i obavještajnih podataka i pružanje podrške nacionalnim istragama. Europol surađuje i s nadležnim tijelima država koje nisu članice Unije, bilo putem sporazuma o operativnoj ili sporazuma o strateškoj suradnji. Posebna pažnja u radu Europola posvećena je zaštiti osobnih podataka. Odluka Vijeća o Europolu, koja će stupiti na snagu 1. siječnja 2010., zamijenit će Konvenciju kao primarnu pravnu osnovu njegova rada. Odluka unosi niz promjena u rad Europola kojima se nastoji povećati njegova učinkovitost, ali istodobno i zajamčiti viša razina zaštite temeljnih ljudskih prava osoba koje uđu u njegovo područje interesa, u prvom redu kroz unapređenje zaštite osobnih podataka. Nakon prikaza pravnog okvira, gospodin Daman se potrudio na praktičnom primjeru pokazati sve aspekte Europolova rada i poteškoće na koje njegovi službenici pritom nailaze.

Posljednje predavanje u četvrtak bilo je ono profesora **Paula de Herta** s Pravnog fakulteta Sveučilišta u Bruxellesu i **Hielke Hijmansa** iz Ureda europskog nadzornika zaštite osobnih podataka (*European Data Protection Supervisor, EDPS*) o *Zaštiti osobnih podataka*.¹⁰ Dok u prvom stupu prava Europske unije postoji niz instrumenata kojima se štite osobni podaci građana, u trećem stupu uočljiv je nedostatak takvih instrumenata. Krajem 2008. donesena je Okvirna odluka o zaštiti osobnih podataka obrađenih u okviru policijske i pravosudne suradnje u kaznenim stvarima, međutim, ona još nije implementirana u nacionalno pravo država članica. Činjenica da se osobni podaci građana istovremeno štite instrumentima prvog i trećeg stupa prava Unije

¹⁰ *Data Protection*

dovela je do različite razine zaštite pojedinih osobnih podataka. Slučajevi koji su se našli pred Europskim sud jasno su pokazali važnost svrhe s kojom se određeni podaci prikupljaju radi određivanja njihove upotrebljivosti. Posebno su zanimljivi slučajevi u kojima se preispitivala upotrebljivost podataka aviokompanija o imenima putnika (*Passanger Name Records, PNC*) za potrebe koje ulaze u područje javne sigurnosti i kaznenog prava. Na temelju Smjernice 95/46 Europska je zajednica sa SAD-om sklopila Ugovor o obradi i transferu podataka o imenima putnika prikupljenih od privatnih aviokompanija. Europski je sud takav ugovor proglasio nevaljanim, jer Smjernica kojom nije predviđeno prikupljanje podataka u svrhe javne sigurnosti ne može biti valjana pravna osnova za sklapanje takvog ugovora. Predavanje je završeno prikazom novosti koje u ovo pravno područje unosi Lisabonski ugovor. U smislu zaštite osobnih podataka posebno će biti zanimljiv način na koji će se izgraditi odnos između članka 16. Ugovora o funkcioniranju Europske unije i članka 39. Ugovora o Europskoj uniji.

Terorizam je bio tema uvodnog predavanja posljednjeg dana ljetne škole. Predavanje je održao **T. Jones** iz Glavnog tajništva Vijeća. Borba protiv terorizma u Europskoj uniji odvija se na nekoliko razina: prevenciji, zaštiti, progona i kažnjavanju. Što se prevencije tiče, ona obuhvaća eliminaciju onih kriminogenih čimbenika koji poticajno djeluju na pojavu terorizma. Moderni terorizam ponajprije je povezan uz pojavu nasilne radikalizacije, a njezina prevencija uključuje djelovanje na suzbijanju terorističke propagande u medijima i na smanjenju izloženosti mladih ljudi takvim negativnim utjecajima kroz razvijanje programa uspješne društvene integracije. Druga linija prevencije usmjerena je na poboljšanje kontrole novčanih tokova da bi se onemogućilo stvaranje ili održavanje materijalnog temelja nužnog za djelovanje terorističkih skupina. Također se djeluje na unapređenju kontrole u svim fazama proizvodnje eksplozivnih naprava kao najčešće korištenih sredstava masovne destrukcije u provedbi terorističkih napada. Razina zaštite obuhvaća kreiranje programa kojima se pruža pomoć žrtvama terorističkih napada. Kazneni progon odvija se u okvirima nacionalnih pravnih sustava država članica. Djelovanje Unije u tom području usmjereno je na uspostavljanje mehanizama kojima se olakšava suradnja nacionalnih tijela država članica nadležnih za progon tih kaznenih djela. U tom se smislu poduzimaju znatni naponi kojih je cilj omogućiti slobodan protok informacija povezanih s terorizmom između država članica, a najznačajniji korak u tom smjeru jest inauguracija načela dostupnosti (*principle of availability*). Svjesna opasnosti koju za temeljna ljudska prava nosi takav slobodan pristup informacijama, europska su tijela s ciljem uspostavljanja ravnoteže između učinkovitosti progona i zaštite temeljnih ljudskih prava poduzela mjere kojima se štiti pravo na tajnost osobnih podataka korištenih u okviru policijske i pravosudne suradnje u kaznenim stvarima. Što se tiče kažnjavanja, ono je, jednako kao i progon,

u nadležnosti država članica. Na razini Unije stvoreni su programi koji nisu vezani za kažnjavanje, već za pružanje drugačijih odgovora na terorističko nasilje koji uključuju mjere kojima se unapređuje pripravnost za takve napade i omogućuje što prije vraćanje društva u redovite životne tokove. Imenovano je i posebno tijelo, koordinator za borbu protiv terorizma (*Counter-terrorism Coordinator*), kojeg je zadaća koordinirati rad Vijeća u području borbe protiv terorizma, brinuti se o sukladnosti svih instrumenta donesenih na europskoj razini u tom cilju, nadzirati način na koji određeni instrumenti djeluju u praksi i brinuti se da Unija aktivno djeluje u ovom području.

U posljednjem predavanju, koje je održao **W. Van de Rijt** iz Glavnog tajništva Vijeća, predstavljena je *Vanjska dimenzija*.¹¹ Naime, uspostavljanje područja slobode, sigurnosti i pravde u granicama Europske unije nužno zahtijeva i stvaranje pojasa sigurnosti na njezinim vanjskim granicama i u okruženju. Svako područje djelovanja radi održavanja i razvijanja Unije kao prostora slobode, sigurnosti i pravde ima svoj pandan u vanjskoj dimenziji. Policijska suradnja između država članica kroz Europol u vanjskoj dimenziji ima pandan u različitim regionalnim organizacijama kojih je cilj suzbijanje kriminala izvan granica Unije (*OCTA, R-OCTA, SEE-OCTA*). Pravosudna se suradnja u vanjskoj dimenziji ostvaruje kroz mehanizme kojima se olakšava uzajamna pravna pomoć, osobito izručenje, između država članica i država nečlanica. Značajna aktivnost u vanjskoj dimenziji ostvaruje se i u područjima borbe protiv terorizma, azila i migracija, viza, graničnih kontrola i sigurnosti isprava. U te oblike aktivnosti uključene su u prvom redu zemlje kandidatkinje za članstvo u Uniji, ali i druge susjedne zemlje te zemlje koje nisu susjedne, ali je suradnja s njima od strateškog interesa.

Posljednja aktivnost u ljetnoj školi bila je *Vježba pregovaranja*.¹² Polaznike je kroz vježbu vodio **G. Stessens** iz Glavnog tajništva Vijeća. Vježba se sastojala u tome da su polaznici simulirali pregovaranje u Vijeću u usvajanju Okvirne odluke o europskom nalogu za prislušivanje telekomunikacija. Po dvoje polaznika predstavljali su državu članicu i prije same vježbe trebali su se na temelju nacрта Okvirne odluke dogovoriti o stajalištima države oko pojedinih odredaba odluke. Za razliku od stvarnih sastanaka Vijeća u kojima se govori onoliko jezika koliko je država članica, jezik vježbe bio je engleski. No, i rad samo s jednim jezikom pokazao je koliko je strpljenja i pregovaračke umješnosti potrebno da bi se u Vijeću postigla jednoglasnost.

Vježbom pregovaranja tako je završila šesta po redu ljetna škola iz europskog kaznenog prava koju organizira ECLAN. Polaznici škole kroz međusobne su razgovore iskazivali veliko zadovoljstvo školom, njezinim programom, predavačima i organizacijom. Ovogodišnji je tečaj opravdao status škole kao

¹¹ *External Dimension*

¹² *Negotiation Exercise*

mjesta u kojem podjednako polaznici akademskog i praktičnog profesionalnog usmjerenja mogu dobiti sveobuhvatan pregled trenutačnog stanja u europskom kaznenom pravu. Riječ je o iznimno dinamičnom području europskog prava koje već dulje vrijeme prolazi kroz fazu intenzivnog razvoja. Postojanje ECLAN-a kao sjecišta znanja i informacija o europskom kaznenom pravu u tom se smislu pokazuje osobito korisnim, a u tom je kontekstu ljetna škola sjajan način za prenošenje tih znanja i informacija posebno mladim osobama koje je intelektualna znatiželja privukla tom dinamičnom pravnom području.